Hikâyenin Öyküsü

Nazım Elmas

2. Baskı

PEGEM AKADEMİ

Prof. Dr. Nazım Elmas

HİKÂYENİN ÖYKÜSÜ

ISBN 978-605-241-081-3

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere http://pegem.net adresinden ulaşılabilmektedir.

1. Baskı: Eylül 2017, Ankara
2. Baskı: Aralık 2022, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türlüdür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

"Sen çalışmana bak oğlum, devam et"
Babam

"Bu kadar yorma kendini oğlum"
Annem

"Sabır...
Dertler kalıcı değil...
Hayat kısa."
Eşim

Rahmetli babama, anneme ve eşime...

Prof. Dr. Nazım ELMAS

Giresun'da doğdu. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 1980 yılında mezun oldu. Liselerde edebiyat öğretmenliği yaptı. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden 1992 yılında master derecesi aldı. 1993 yılında Giresun Eğitim Fakültesi'nde okutman olarak göreve başladı. Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı'nda sürdürdüğü doktora çalışmasını 1997 yılında aynı üniversitede tamamladı. 2003-2007 yıllarında Giresun İl Milli Eğitim Müdürlüğü yaptı. Müdürlüğünün son yılında Milli Eğitim Bakanlığında Milli Eğitim Akademisi kanun tasarısı ve yapılandırılması ekibinde görev aldı.2008 yılında yardımcı doçent, 2012 yılında doçent oldu. 2011 yılı Ocak ayında Milli Eğitim Bakanlığı görevlendirmesiyle Almanya'ya gitti. İki yıl süreyle Almanya'da Berlin ve Leipzig'deki Türkoloji Enstitülerinde Türk Edebiyatı ve Türkçe dersleri verdi. Halen Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

ORCID No: 0000-0003-4758-8801

Ön Söz

Anlatılar içinde her çağda yerini korumuş bir türdür hikâye. Geleneksel formundan modern hikâyeye gelinen süreçte hikâyenin bağlıları çok olmuştur. Hikâye üstüne yazılanlara ihtiyacımız var. Bu türde yazılmış metinlerin çokluğu türün teorik alanı üzerine yeni çalışmaların yapılmasını zorunlu kılıyor. Hikâyenin estetik ve sanatsal yönünü öne çıkaracak çalışmalar bu türü daha iyi anlamayı, kavramayı, yeni çalışmalar yapmayı kolaylaştıracaktır.

Kuşkusuz her konuda hemen hemen aynı muhtevada kitaplara makalelere rastlamışızdır. Okunup incelendiğinde aynı muhtevada olmalarına rağmen ele alınışları bakımından farklı sunumlarla okur karşısına çıkarlar. Yazarın bakış açısı ve yazma biçimi bize yeni bir okuma eylemi yaşatır. Hikâye üzerine inceleme yaparken birçok kaynağa ulaştım. Her birinde "şu hususa da değinilseydi" diye düşündüğüm yerler oldu. Bu kitabın okurları da kendince eksiklikler bulup yeni bir bakışla muhtemelen aynı konuda kitap yazmayı deneyecektir. Bu gibi kitapların çoğalması hikâye türü için de yeni ufuklar anlamına gelecektir.

Edebi metinlerden teoriye, teorilerden edebi metinlere yol almalı.

Sıcaktan soğuğa geçmek gibi.

Şok etkisini hissetmeden olmaz. Edebi metnin sıcaklığını iyice hisseden okur teoriyi düşünmez bile.

Teori zaten sıkıcı gelir. Teorinin bir kabahati yok. Anlatının şifrelerini çözmek için gerekli. Bu çalışma anlatının şifrelerini bulma gayretinden doğdu. Her teorik çalışmanın yokuş yukarı tırmanma denemesi olduğunu bile bile..

Amacımız türün inceliklerini keşfedip yeni isimlendirme yapmaktan öte, yapı ve içerik hususunda olduğu için kitabımızda kimi zaman öykü, kimi zaman hikâye veya kısa hikâye olarak kul-

lanacağımız isimlendirme ile aslında modern anlatı bağlamındaki hikâyeden, kurmaca metinlerden söz etmiş olacağız.

Usta hikâyecilerimizin eserlerinden hareketle hikâye değerlendirme metoduna katkı yapılacağı kanaatindeyim. Usta yazarlarımız hikâyeleri ilgiyle okunan, nesilden nesile anlatılan, sonraki edebi dönemler için örnek alınan kişilerdir. Hikâyeleri zevkle okunmuş, okur tarafından beğenilmiştir. Edebiyat tarihçileri her biri, için sanat ve edebiyat değeri bağlamında olumlu tespitlerde bulunmuşlardır.

Okur tarafından beğenilen bu eserlerin nasıl bir yöntemle yazıldığı, bizim estetik anlayışımızla nasıl buluştuğu, zevklerimizle nasıl kaynaştığı araştırılmış, hikâyelerin yapısı ve estetik unsurları ele alınmıştır. Sanatçı hüneri olarak esere yansıyan ustalık yönleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Eserde yer alan hikâyeler incelenirken okuru sarsan, metne estetik değer katan, okur dikkatini artıran, esere akıcılık kazandıran ve böylece sürekliliği sağlayan, hususlar ele alınmıştır.

Çalışmamızın edebiyat dünyasına katkı yapmasını diliyor, her aşamasında desteğini aldığım akademisyen arkadaşlarıma minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Nazım Elmas
ORCID No:0000-0003-4758-8801

İÇİNDEKİLER

Ön Söz vii

1. BÖLÜM: HİKÂYE 1

Eski Hikâyeler 1

Hikâyenin Tarihi Süreci 1

Mesel 2

Üstûre (Esâtîr) 3

Hikâye-Kısa Hikâye 3

Tahkiye 6

Semer (Müsamere) 6

Kıssa 7

Kur'an Kıssaları 8

İlk Kelimeler ve İlk Hikâye 10

Roman–Hikâye 10

Edebi Metinler 15

Edebi Metinde Estetik Unsurlar 16

Hikâyenin Unsurları 18

Anlatıcı 18

Olay 23

Kişiler 24

Zaman 25

Mekan 25

2. BÖLÜM: HİKÂYE'DE SÜREKLİLİK UNSURLARI 27

Kurmaca Metinlerde Okur İlgisinin Sürekliliği 28

Okuyucuda İnsani Hisleri Uyandırma 30

Merak 31

Kişilerin Akıbetini Merak 34
Olayların Akıbetini Merak 35
Hikâyenin Adını Merak Etme 39
Acıma ve Hüzün 40
Öfke ve Okuru Tahrik 42
Sorular 44
Dikkati Başka Bir Alana Kaydırma 46
İlgi 47
Ritim 48
Karşılaştırma 50
Anlatım Teknikleri Değişikliği 54
Geri Dönüş Tekniği 54
Bakış Açısı Değişikliği 57
Çatışma ve Gerilim 57
Çağrışımlar 61
Metni Tamamlama 63
Şaşırtma ve İtiraf 66
Kurgu ve Düzen 70
Özdeşleşme ve Bütünleşme 72
Samimiyet ve Atmosfer Oluşturma 76
Mizah ve İroni 81
Ayrıntıların Önemi 87
Dil–Hikâye Dili 88
Diyaloglar 90
Tasvirler 93
SONUÇ 94

1. BÖLÜM

HİKÂYE

Hikâye, hayatın küçük anlarını olaylar, kişiler, zaman ve mekan unsurlarıyla ve edebi dilin imkânlarıyla sunmaktır. Yazar hayatın kesitlerini kollayarak içindeki sanatçı ruhunu uyaran bir görüntü, olay veya duyumu bekler. Bu arayış ve bekleyiş sanat eserinin oluşumunu hazırlayan bir süreçtir.

Arapça bir kelime olan hikâye "benzemek, taklit etmek, anlatmak, nakletmek" anlamlarını taşıyan *h-k-y* kökünden türemiş bir kelimedir. Hikâye şifahi kültüre özgü bir terim olarak en eski edebi anlatım türlerinden biri olarak kullanılmıştır. Eğlendirmek maksadıyla yazılı veya sözlü olarak kişi ve olayları taklit ederek sunulan metinler bu isimle anılmıştır.

Eski Hikâyeler

Hikâyenin Tarihi Süreci

Hikâyenin tarihi çok eskidir. Hikâyeden romana geçişin ilk örnekleri 14. Yüzyıldan itibaren başlar. İtalya'da derlemeler halinde yazılan Decameron hikâyeleri roman türünün işaretlerini verir. Aynı yüz yılda İngiliz yazar Chaucer *Canterbury Masalları*'nı yazar. Bu kitap dini ve din dışı hikâyelerin derlemesi olan masal roman hikâye arası bir anlatıdır. Bu yüzyıldan sonra yazılanlar masal da olsa hikâye de olsa aslında romanı besleyen damarlar olarak önemli bir görev ifa eder. Öyküler bu sürecin sonunda geleneksel hikâyeden farklı bir anlatım tarzı olarak gelişir.

Hikâyeden farklı olarak öykü roman türünden daha yenidir. Okurda sorgulamalar oluşturarak meydana gelen sürdürülebilir yönüyle yakın bir ilişkinin olduğu bilinir. Öykünün bu tarafı romandan mülhemdir. Romantizmden realizme geçiş 19. Yüzyıl anlatısında öykünün alanını genişletmiştir.

Öyküde gereksiz olan her şey atılmıştır. Daha rafine kelimelerin yani dilin anlam katmanlarıyla iç içe ve nihayet dil ile örülen bir dünyası vardır. Gereksiz ağırlıklardan kurtulmuş bir anlatı olarak yoluna devam eder. Küçük ayrıntılar bile gereksiz görünmelerine rağmen asıl anlamı taşıyan kısımlardır. Özetlemek gerektiğinde atacağınız noktaları bulmakta zorlanırsınız. İyi bir hikâyeci duvarından bir tuğla alınmasını önleyecek sihirli bir yapı ustasıdır. Bu açıdan baktığımızda romanı özetlemek mümkündür. Anafikir bağlamında değerlendirilirse kimi kısımların gereksiz olduğu bile görülecektir. Roman özetlendiğinde bile hala romandır. Öykünün özeti yapıldığında öykü öldürülmüş olur. Yapı bozulmuştur bir kere.. Anlatımın esrarı girmiştir. Romanın aksine hikâyeyi her okuyuşta daha önce dikkatten kaçan bir ayrıntıyı yakalamak mümkündür. Yazarın kurguladığı o küçük hacmi daraltmak değil, her defasında yakalanan bir güzellik unsuru ile genişletmek durumunda kalırız.

Hikâyeci etkili bir söylem yakalamak zorundadır. Söyleyeceklerinin kesintisiz, ilgi çekici, okunabilir olmasını sağlayan bir terkiple okur karşısına çıkmalıdır. Şair imge kullanarak okurla diyalog kurar. Hikâyeci imgeyi açmak göstermek durumundadır. Gösterilen imgeden aynı etkiyi bekler okur. Şair de metnini 'gösterme' nin büyülü gücüyle sunarak okurda aynı hazzı uyandırmaya çalışır.

Mesel

Arap dilinde mesel, "benzemek, benzeşmek, bir şeyin bir şeye benzemesi ya da birbirini andırması, hatta birbirine eşit, denk olması (tesviye)" gibi anlamlar içeren *msl* kökünden türemiş bir kelime….Tanzimat yıllarında bu kökten türetilerek ilk anlatı örnekleri

isimlendirilmeye çalışılmıştır. Ahmet Mithat Efendinin Karıkoca Masalı adlı çalışması iyi bir örnek olarak görülür.

Üstûre (Esâtîr)

Genelde halkın geleneklerine, sözlerine ve hikâyelerine dayandığı kabul edilen *üstûre* (çoğulu: *esâtîr*) bir bakış açısına göre hurâfî nitelikli kıssa türünden başka bir şey değildir. Başka bir bakış açısına göre ise *üstûre* insanın kâinatla ilişkisinin bir nevi tefsiridir. Bir fikrin etkili biçimde ifade veya şerh edilmesinde şairler ve filozofların başvurduğu bir anlatım tarzını da ifade eden *üstûre* edebî bir tür olarak halk kültürüne dayanan ve tarihî hadiselerle iç içe geçmiş bir anlatı tarzı olup bu anlamda genel olarak kıssayla, özel olarak da hurâfe ve efsaneyle irtibatlıdır.[1]

Araplar arasında yapılan gece sohbetlerine ad olarak verilmiştir. Gerçek ya da tamamen hayal ürünü olarak sunulan bu anlatılardan maksat eğlendirmektir. İnandırma iddiası olmadığı için her anlatıcı anlatımını daha ilgi çekici hale getirmek için olağanüstü olayları eklemeyi sakıncalı görmemiştir.

Hikâye-Kısa Hikâye

Hikâye anlatılabilen bir yapıya sahiptir. Edebi türler içinde var olan, hareket eden, kıpırdayan, duyan, isteyen bir varlık bulunmaktadır. Öykü, yazılan kurulan yazıyla aktarılan bir türdür. Öykünün de bir hikâyesi vardır. Sadece öyküdeki hikâyenin diğer türlerden farklı olduğunu ifade edebiliriz.

Hikâye ve öykü kelimeleri son yüzyılın sık kullanılan kelimeleridir.. Bir anlatıyı dile getirmek amacıyla kullanılan bu kelimeler anlatı geleneği ile ilgili olanına hikâye, öykünmek taklit etmek, aktarmak anlamında sunulan çalışmalara da öykü denilmektedir. Klasik

1 Mustafa Öztürk; Kur'an Kıssalarının Mahiyeti, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, Birinci Basım, İstanbul 2016, s.53

hikâye ve modern hikâye kavramları ile de isimlendirebiliriz. Klasik hikâye olmuş ya da olması mümkün olan olayları aktarırken modern hikâye olaya fazla önem vermeden belli bir zaman dilimindeki durumunu aktarmaya çalışır. Kısa öykü tek bir etki yaratmak amacıyla yazılır. Bu kalıcı bir etkidir tek kurşunla hedefi vurmak gibi bir şey. Her alana dalmak yerine seçilen dar bir alanda söyleneceklerin söylenmesi yazarın gayeleri arasındadır. "Bir anlatıcı kendini en iyi kısa metinlerde gösterir. Yalınlık iç disiplin, tasarım, ne söyleyeceğini bilmek orada öne çıkar."[2] Az sözle çok şey ifade etmek şiirin alanına girer. Kısa hikâye de bu özelliği ile şiirsel ögeler taşımak zorundadır.

Hikâye bir oturuşta okunacak uzunlukta olmasıyla da tanımlanabilir. Uzun hikâyeler ve kısa hikâyeler tanımlaması da hikâye türüyle ilgili olarak gündeme gelmiştir. Anlatım hacmi bakımından uzun da olsa kısa da olsa yakın bir anlatı türü olan romandan hacim bakımından kısadır. Romandan kısa uzun hikâyeler olduğu gibi kendi türü içinde değerlendirildiğinde "kısa" tanımlamasıyla belirtilen hikâyeler de vardır. Kolay okunan ve insanın hayatından kısa kesitler sunan bu tür insanın olduğu her yerde kendine konu bulmuştur.

Hikâyenin konusu bu bakımdan çok da önemli değildir. Onun okur nezdindeki anlamı üzerinde durmak gerekir. Olay örgüsü bağlamında sebep sonuç ilişkisi içinde muhatabında bıraktığı anlamla hikâye değer kazanır. Uzun uzun konular ne okuru ne de yazarı ilgilendirir. Onlar kısa alanda sunulan metnin büyüsünü çözmeye çalışırlar.

Kamus-ı Türki'de; "Hikâye,1- nakl etme, bir sergüzeşti sırasıyla anlatma, rivayet: Başına gelenleri bize birer birer hikâye etti. 2-hakiki veya uydurma ve ekseriya hisse kapmaya mahsus sergüzeşt ve vukuat.3-f. Roman denilen uzun sergüzeşt ki esasen ahlaka hizmet etmek şartıyla envaı vardır. Hikâye-i tarihiye, hikâye-i facia, hikâye-i mudhike, hikâye-i kitabi" açıklamalarıyla verilmektedir.

---

2 Feridun Andaç, Hikaye Yazmak Öykü Anlatmak, Ceres yayınları, Birinci Basım, İstanbul 2014, s.99